



Inspectie van het Onderwijs
*Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap*

De gevolgen van het nieuwe budgettaire kader Nederlands onderwijs buitenland

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord	4
Samenvatting	6
1. Inleiding	7
1.1 Aanleiding van dit rapport	7
1.2 Opzet van dit rapport	7
2. Effecten van het nieuwe budgettaire kader	8
2.1 Context: de geschiedenis van de bezuinigingsmaatregelen	8
2.2 Enveloppe van het Damesakkoord	8
2.3 Ontwikkeling van aantallen scholen en leerlingen	9
3. Maatregelen die scholen genomen hebben	11
3.1 De beginfase: zomer en najaar 2013	11
3.2 Stand van zaken eerste helft 2017	11
3.3 Verhogen van de inkomsten	13
3.4 Beperken van de uitgaven	14
4. Gevolgen	15
4.1 Zichtbare gevolgen van de maatregelen	15
4.2 Verborgene gevolgen	16
Bijlage 1 : Het Vlaamse perspectief	18
Bijlage 2 : Nederlands Onderwijs Buitenland en het toezicht	21
Geraadpleegde bronnen	25

Voorwoord

De aanleiding voor dit rapport is de afspraak tussen de Vlaamse en Nederlandse onderwijsministers om tegen de zomer van 2017 te evalueren wat de impact is van het nieuwe budgettaire kader voor de scholen in het buitenland.

Om de aansluiting op het Vlaamse of Nederlandse onderwijs bij terugkeer te bevorderen, kunnen kinderen van ouders die voor langere tijd naar het buitenland gaan op veel plekken in de wereld Nederlands onderwijs volgen op het niveau van primair en voortgezet onderwijs.

De inspectie houdt toezicht op de scholen en lessituaties en bezoekt deze in een vierjarige cyclus. Door deze bezoeken hebben we goed kunnen volgen welke effecten optraden bij de scholen in het buitenland en hieraan per schoolbezoek aandacht besteed in de rapportage.

In dit rapport geven we een overzicht van de bevindingen, die zijn gedeeld en besproken met de stichting Nederlands Onderwijs Buitenland (Stichting NOB) en Vlamingen in de Wereld. Genoemde partijen hebben vanuit hun eigen specifieke invalshoek en expertise voor dit rapport input geleverd. Ik wil hen daar hartelijk voor bedanken.

Ik spreek de hoop uit dat het rapport bijdraagt aan inzicht in de stand van zaken van het Nederlands onderwijs buitenland en dat betrokkenen hier hun voordeel mee kunnen doen ten behoeve van de doelgroep, de leerlingen die samen met hun ouders voor kortere of langere tijd in het buitenland zijn.

Arnold Jonk
Plaatsvervangend Inspecteur-generaal van het onderwijs

Utrecht, juli 2017

Samenvatting

Overeenkomstig de afspraak tussen de Vlaamse en de Nederlandse Ministers van Onderwijs brengt dit rapport de gevolgen van het nieuwe budgettaire kader voor de Nederlandse scholen in het buitenland in beeld. Dit kader betreft een stopzetting per 1 januari 2017 van de bijdrage van de Nederlandse overheid per leerling, na een aanvankelijke beperking van het subsidiebedrag over de jaren 2014 tot en met 2016. Met ingang van 2017 is een enveloppe van € 330.000,- per jaar beschikbaar gesteld aan Stichting NOB, ter bevordering van de kwaliteit van het onderwijs.

Omdat de eerder verstrekte subsidie van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap voor dagscholen slechts een kleine bijdrage op het totaal van hun inkomsten betreft, zijn de effecten voor de dagscholen beperkt. Deze scholen hebben veelal volstaan met een verhoging van de ouderbijdrage. Het betreft ongeveer 21% van de totale leerlingenpopulatie en 10% van het totaal aantal scholen.

Met name op scholen die onderwijs in de Nederlandse Taal en Cultuur (NTC) aanbieden zien we veel effecten optreden. Sluiting van scholen en afnemende leerlingenaantallen springen het meest in het oog, in beide gevallen is sprake van een trendbreuk. Sinds het afschaffen van de subsidie hebben 35 NTC-scholen hun deuren gesloten en zijn er relatief weinig nieuwe scholen bijgekomen. Deze trend van sluiting van scholen zet verder door nu per 1 januari 2017 de subsidie geheel is weggefallen. Vrijwel alle NTC-scholen hebben de ouderbijdrage verhoogd, sponsoring biedt geen structurele oplossing. De verhoogde ouderbijdrage leidt tot verminderde deelname aan het Nederlands onderwijs in het buitenland. De afname van de kwaliteit van het NTC-onderwijs zelf is nog niet aanwijsbaar. Dat heeft er vooral mee te maken dat scholen sluiten, als niet langer aan de kwaliteitseisen kan worden voldaan. De onderwijskwaliteit staat wel onder druk: op het gebied van de bedrijfsvoering is er sprake van een cumulatie van ongunstige effecten. We zien bezuinigingen op personeel in de vorm van verminderde beloning en afname van lesvoorbereidingstijd en coördinatie-uren, grotere en meer gedifferentieerde groepen en dientengevolge een toenemende belasting voor zowel leraren als besturen. De aanschaf van nieuwe leer- en toets-middelen neemt af en er zijn voor de professionalisering van leraren minder middelen beschikbaar.

In 2014 gingen 12590 Nederlandse leerlingen tussen 4 en 18 jaar blijvend naar het buitenland. Ongeveer 40% van de Nederlandse of Vlaamse leerlingen in het buitenland keert binnen 5 jaar terug naar Nederland of Vlaanderen¹. De kansen op aansluiting vormen een belangrijke afwegingsfactor bij de beslissing van ouders om 'naar buiten' te gaan. Het is waarschijnlijk dat door de verminderde deelname aan het Nederlands onderwijs in het buitenland de aansluiting op het onderwijs in Nederland en Vlaanderen afneemt. Dit heeft mogelijk een ongunstig effect op de loopbaan van individuele leerlingen.

¹ De Staat van het Nederlands Onderwijs Buitenland 2016/2017, NOB, april 2017

Inleiding

1.1 Aanleiding van dit rapport

Op 31 mei 2016 hebben de Nederlandse minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, de Vlaamse minister van Onderwijs en viceminister-president van de Vlaamse Regering een intentieverklaring inzake onderwijssamenwerking tussen Nederland en Vlaanderen ondertekend. De verklaring bevat een aantal voornemens en afspraken over samenwerking tussen beide overheden.

Bijlage 2 van de huidige intentieverklaring bevat een werkprogramma Nederland en Vlaanderen (S)NOB 2016-2017. Als laatste punt is daarin opgenomen dat *tegen de zomer van 2017 Nederland en Vlaanderen een evaluatie [zullen] bespreken van de impact op het terrein van het nieuwe budgettaire kader voor Stichting NOB. Deze evaluatie wordt voorbereid door de Nederlandse onderwijsinspectie en Stichting NOB. De stichting Vlamingen In de Wereld zal bij deze evaluatie worden betrokken.*

1.2 Opzet van dit rapport

Het rapport is tot stand gekomen in samenwerking met bovengenoemde partijen.

Stichting NOB heeft cijfermateriaal aangeleverd over ontwikkelingen in het leerlingenaantal en het aantal aangesloten scholen over de afgelopen zes jaar. De Nederlandse onderwijsinspectie heeft geïnventariseerd welke maatregelen besturen hebben genomen om de terugloop aan inkomsten op te vangen. Dit is per school(bezoek) gerapporteerd vanaf het schooljaar 2013/2014. De bevindingen en effecten zijn weergegeven in hoofdstuk 3 en 4. In de bijlages is het Vlaamse perspectief opgenomen, evenals meer algemene informatie over Nederlands onderwijs in het buitenland en het toezicht daarop.

2 Effecten van het nieuwe budgettaire kader

2.1 Context: de geschiedenis van de bezuinigingsmaatregelen

Het helpt een goed begrip om de feitelijke gang van zaken op een rijtje te zetten.

Het stopzetten van de subsidie per 1 januari 2014 is door het kabinet aangekondigd in mei 2013. Vanaf begin 2013 vonden hierover besprekingen met Stichting NOB plaats. Ook de Nederlandse onderwijsinspectie is in die tijd geïnformeerd. De subsidieregeling van Stichting NOB viel onder de Wet Overige OCW-subsidies. Aanvankelijk was het de bedoeling dat met het beëindigen van de subsidieregeling ook Stichting NOB zou worden opgeheven, evenals het toezicht door de onderwijsinspectie.

Besturen en scholen zijn door Stichting NOB nader geïnformeerd over de voorgenomen maatregelen vlak voor en tijdens de bijscholing van Stichting NOB in juli 2013. Met de Vlaamse overheid is beperkt contact geweest over het feit dat de Nederlandse overheid dit voornemen tot uitvoering wilde brengen.

In november 2013 besluit de Tweede Kamer in het kader van het vaststellen van de onderwijsbegroting 2014 tot het stopzetten van de subsidie per leerling per 1 januari 2014. Daarbij is bepaald dat de infrastructuur van advisering en ondersteuning door NOB en toezicht door de onderwijsinspectie zou worden gehandhaafd, zij het dat Stichting NOB te maken kreeg met een instellingskorting waardoor het personeel met een derde werd teruggebracht.

Eind februari 2014 heeft het kabinet besloten om alsnog een tijdelijke compensatie van 10 miljoen euro ter beschikking te stellen voor het Nederlands onderwijs buitenland, in het kader van de steun voor het kabinet van een aantal politieke partijen (het 'Herfstakkoord'). In overleg tussen Stichting NOB en OCW is besloten dit bedrag over drie jaar te verdelen, dat wil zeggen € 3.300.000,- per jaar over de jaren 2014 tot en met 2016. Dit is gebeurd op basis van ingeschreven leerlingenaantallen primair en voortgezet onderwijs, waarbij voor het eerst subsidie ten behoeve van Nederlands taalonderwijs aan driejarigen meetelde. Over de genoemde jaren kwam dit bedrag uit op ongeveer €235,- per leerling per jaar (ter vergelijking: dit bedrag bedroeg in de jaren tot en met 2013 ongeveer € 450,- euro per leerling van 4-18 jaar). Begin maart 2014 zijn de schoolbesturen hierover geïnformeerd.

2.2 Enveloppe van het Damesakkoord

Vanaf januari 2017 is de 'enveloppe' van € 330.000,- van het Damesakkoord van toepassing die bovenop het budget van Stichting NOB komt. Over de besteding van dit bedrag heeft overleg plaatsgevonden tussen de Nederlands en Vlaamse overheid, met als uitkomst dat Stichting NOB een aantal activiteiten ontplooit: de verdere ontwikkeling van een (ook op de Vlaamse cultuur gerichte) game, Cultquest, alsmede de vernieuwing van de leerlijn NTC-onderwijs, gericht op zowel de Vlaamse eindtermen als de Nederlandse kerndoelen.

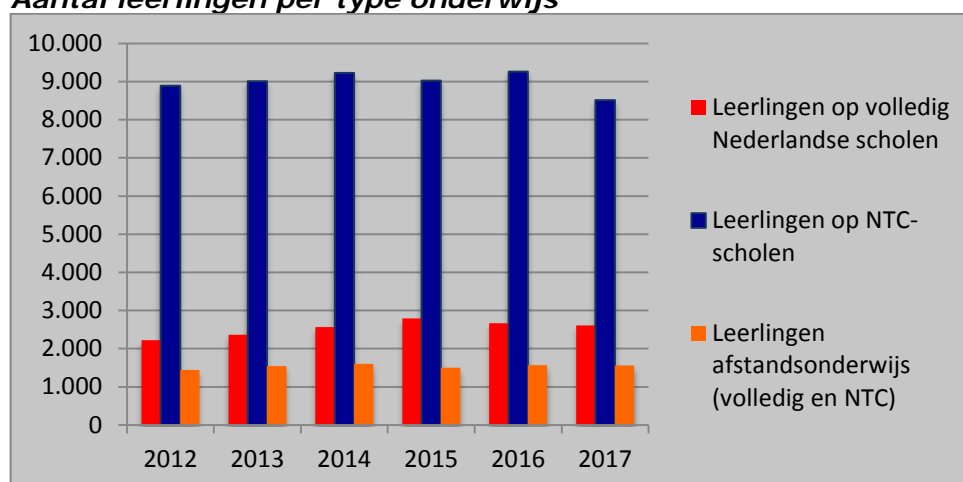
Het is nog te vroeg om over deze activiteiten in evaluatieve zin iets te kunnen zeggen.

2.3 Ontwikkeling van aantallen scholen en leerlingen

Aantallen leerlingen: peuters, primair en voortgezet onderwijs

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
PO	10.415	10.695	10.828	10.265	10.365	9.914
VO	2.148	2.218	2.150	2.452	2.479	2.393
peuters			418	595	655	378
totaal	12.563	12.913	13.396	13.312	13.499	12.685

Aantal leerlingen per type onderwijs



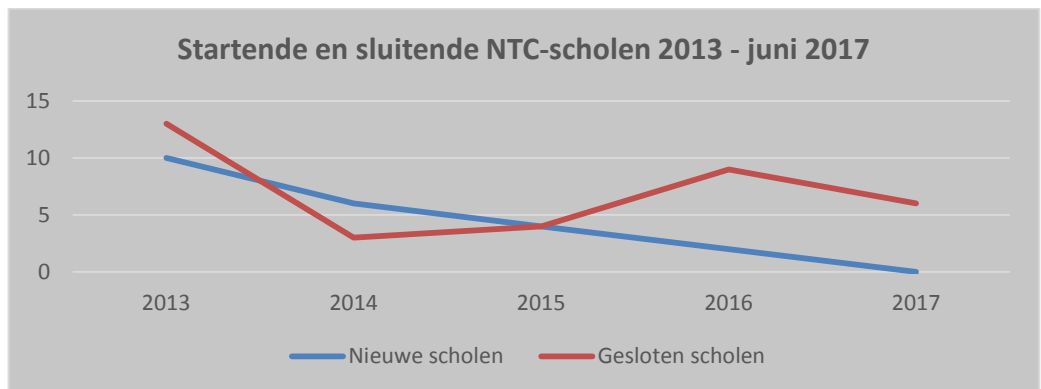
De deelname van leerlingen primair onderwijs aan met name het NTC-onderwijs is de laatste jaren ongeveer gelijk gebleven. Hier is sprake van een duidelijke trendbreuk. In de jaren voor de maatregel was er sprake van een gestage groei van het leerlingenaantal en het aantal NTC-scholen. Het aantal leerlingen in het voortgezet onderwijs vertoonde aanvankelijk nog een verdere groei, dat heeft te maken met een grote golf van leerlingen die in 2008 in het primair onderwijs instroomden en de trend dat ouders langere tijd met hun kinderen in het buitenland blijven dan voorheen, dat wil zeggen, vaker tot in de leeftijd van het voortgezet onderwijs. We zien dat nu ook bij het voortgezet onderwijs de daling van het leerlingenaantal is ingezet. Het onderwijs aan peuters is pas vanaf 2014 bekostigd. Ook hier zien we inmiddels een daling. Veel besturen hebben door te starten met onderwijs aan peuters hun inkomsten aanvankelijk nog weten te behouden, maar dit effect lijkt zijn werking te hebben gehad. Het aantal leerlingen binnen het afstandsonderwijs vertoont weinig variatie: Het is dus niet zo dat afstandsonderwijs compenseert voor deelname aan het contactonderwijs. De vergelijkbare of zelfs hogere kosten van afstandsonderwijs voor ouders spelen hierin mee.

Vlaamse leerlingen binnen het Nederlands onderwijs buitenland

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
totaal aantal leerlingen	12.563	12.913	13.396	13.312	13.499	12.685
aantal Belgische leerlingen	1.132	1.126	1.164	1.367	1.384	1.290
percentage	9,0	8,7	8,7	10,3	10,3	10,2

Het aantal Vlaamse leerlingen bedraagt door de jaren heen zo'n 10%. De trend is licht stijgend.

Starten en sluiten van scholen 2013- 1 juni 2017 2



Het overzicht geeft een duidelijk beeld. Meteen bij de aankondiging van de maatregelen (2013) besloot een aantal scholen af te haken, omdat men zonder subsidieverstrekking niet meer wilde of kon voldoen aan de eisen. In de jaren daarna neemt het aantal sluitende scholen toe (in totaal 35 over de jaren 2013 tot en met juni 2017), terwijl het aantal scholen dat met NTC-onderwijs start, gedaald is naar nul. Niet in alle gevallen is overigens sprake van sluiting. In een enkel geval gaat een school door zonder aangesloten te zijn.

Het zijn vooral de kleinere NTC-scholen in Europa die hun deuren hebben gesloten, daarnaast NTC-scholen in Afrika, Azië, en Zuid-Amerika. Ouders van leerlingen die op deze scholen zitten hebben vaker een lokaal contract of werken als kleine zelfstandige(n).

Tegen de zomer van 2017 zijn er nieuwe meldingen van scholen die hun deuren binnen de komende één à twee jaar gaan sluiten.

3 Maatregelen die besturen genomen hebben

3.1 De beginfase: zomer en najaar 2013³

De opeenvolging van bovengenoemde gebeurtenissen heeft gemaakt dat veel besturen van Nederlandse scholen in het buitenland al vóór de zomer van 2013 maatregelen hebben genomen in verband met de te verwachten terugloop van inkomsten. De verwachting was immers dat halverwege het daaropvolgende schooljaar de inkomsten per leerling zouden stoppen. De zakelijke instelling van veel besturen in het buitenland maakte dat zij heel snel maatregelen namen. De belangrijkste daarvan verhoging was een verhoging van de ouderbijdrage, die in veel gevallen getrapd werd ingevoerd, omdat over het schooljaar 2013/2014 nog een deel van de subsidie beschikbaar zou blijven. Besturen ontwikkelden daarnaast plannen voor het aanboren van alternatieve financieringsmiddelen (bijvoorbeeld sponsoring en crowdfunding). Andere maatregelen die besturen namen, betroffen vooral het beperken van de uitgaven, zowel het terugdringen van de personeelslasten als het vergoten en samenvoegen van groepen en klassen. Enkele besturen gingen ook op zoek naar goedkopere huisvesting. Een zeer beperkt deel van de besturen nam geen maatregelen, maar besloot op de reserves in te teren gedurende het schooljaar 2013/2014.

3.2 Stand van zaken eerste helft 2017

Inmiddels zijn we vier jaar verder, dat is een volledige bestandsopname. Zoals gezegd is vanaf het schooljaar 2013/2014 per bezoek gerapporteerd over de gevolgen van de bezuinigingen voor de school en welke maatregelen het betreffende bestuur heeft genomen. De gegevens hieronder zijn bevindingen op hoofdlijnen, bij het schrijven van de rapporten zijn in verband met de leesbaarheid niet alle details vermeld. De toelichting zal daarom aanvullingen op het cijfermateriaal bevatten. De inventarisatie (periode tot 1 mei 2017) leidt op hoofdlijnen tot het volgende beeld:

Maatregelen die besturen hebben genomen

maatregel	aantal (n=201)	percentage
verhogen ouderbijdrage	128	64
interen op reserves	52	26
poging tot sponsoring	42	21
verminderde aanschaf leermiddelen en toetsen	30	15
meer leerlingen werven	20	10
start met peuters/andere doelgroepen	19	9,5

³ De inspectie heeft hierover op basis van een bevraging van schoolbesturen verslag gedaan in het rapport 'Stand van zaken Nederlands onderwijs in het buitenland: kwaliteit en ontwikkelingen'.

maatregel	aantal (n=201)	percentage
grotere klassen	19	9,5
gedifferentieerde inning ouderbijdrage	18	9
korten salarissen	14	7
functies opheffen, bijv. coördinatie	12	6
minder cultuur	12	6
andere (goedkopere locatie	9	4,5
minder locaties	8	4
stoppen R3 onderwijs	3	1,5

Het totaal aantal scholen waarover is gerapporteerd over genomen maatregelen is 201⁴, dat is ongeveer 85% van het totaal aantal bezochte scholen in genoemde periode. De reden daarvoor is dat alleen is gerapporteerd als het bestuur maatregelen heeft genomen. Dat betreft vrijwel uitsluitend het NTC-onderwijs. Op dagscholen was de subsidie per leerling slechts een klein gedeelte van de totale inkomsten, die eerder ook al vrijwel geheel uit ouderbijdragen of uit bijdragen van bedrijven bestond. Voor deze scholen hebben de verminderde inkomsten minder impact gehad, de ouderbijdrage is in vrijwel alle gevallen met het ontbrekende subsidiebedrag verhoogd. Veel ouders in het Nederlandse dagonderwijs krijgen van hun werkgever een vergoeding voor de onderwijskosten. De toegankelijkheid van het volledig Nederlands dagonderwijs in het buitenland is al met al maar beperkt verminderd.

Op NTC-scholen zien we een heel ander beeld. Voor al deze scholen maakte de subsidie een substantieel deel van de totale inkomsten uit, van ongeveer een vierde tot soms zelfs de helft. Het overige deel van de inkomsten kwam uit de ouderbijdragen, waarvoor een beperkt deel van de ouders (maximaal een derde) een vergoeding krijgt vanuit het bedrijf waarvoor zij werken. De gemiddelde ouderbijdrage bedroeg in 2016 € 1000,- per leerling.

Het beeld bij de instellingen voor afstandsonderwijs is gevarieerd. Het gaat hier overigens om zeven instellingen, waarvan er maar twee wat groter in omvang zijn. Sommige afstandsinstellingen werken intensief samen met bedrijven, waarvoor de ouders van leerlingen werkzaam zijn. In die gevallen is de ouderbijdrage (vaak: werkgeversvergoeding) verhoogd. Andere afstandsinstellingen hebben te maken met ouders die geen of een geringe vergoeding krijgen van hun werkgever. Instellingen voor afstandsonderwijs verschillen in de mate en omvang van de onderwijsinfrastructuur die hun dienstverlening vormgeeft (website,

⁴ De getallen die de inspectie hanteert wijken af van die van de NOB. De NOB gaat uit van 197 locaties, de inspectie gaat uit van ca. 275 objecten van toezicht (PO en VO afzonderlijk).

elektronische leeromgeving, ICT- platform) en die hun prijs per leerling mede bepaalt. Hetzelfde geldt voor afstandsinstellingen die NTC-onderwijs aanbieden.

De maatregelen vallen uiteen in verhogen van de inkomsten en verminderen van de uitgaven. Vrijwel alle besturen doen beide.

3.3 Verhogen van de inkomsten

Ongeveer twee derde van de scholen heeft de ouderbijdrage verhoogd. Vaak gebeurde dat getrapt, waarbij in twee à drie jaar de gewenste hoogte (van het ontbrekende subsidiebedrag) werd bereikt en in de tussentijd werd ingeteerd op de reserves. Voor besturen die al in 2013 hadden besloten tot een verhoging van de ouderbijdrage was de tijdelijke en beperkte terugkeer van de subsidie over de jaren 2014 tot en met 2016 een relatieve meevaller. Deze besturen hebben de ouderbijdrage tot het schooljaar 2016/2017 niet veel verder hoeven te verhogen. Ook andere besturen gaf de tijdelijke terugkeer van een deel van de subsidie tijdelijk wat lucht. In 2014 meldden we op basis van een bevraging van alle besturen dat twee derde van de besturen aan het interen was op de reserves. Het was (en is nog steeds) beleid van NOB om scholen aan te raden enige reserves aan te houden. Richtlijn was altijd om ongeveer een half jaar tot een jaar op reserves te kunnen draaien, om zo de continuïteit te kunnen waarborgen bij onvoorziene omstandigheden zoals wisselingen van personeel, terugloop van leerlingen, politieke onzekerheid, etc. Veel besturen melden ons inmiddels op deze reserves aanzienlijk te hebben ingeteerd. Dit proces gaat nog door in die situaties waarbij het besturen niet lukt om de ouderbijdrage te verhogen of andere inkomsten te genereren.

Ongeveer een vijfde van de scholen heeft getracht sponsoring te verkrijgen. Dit blijkt niet structureel te lukken. Gezien het wereldwijd ongunstige economische klimaat bezuinigen vrijwel alle bedrijven, dat geldt ook voor de multinationals. Waar sponsoring slaagt, betreft het doorgaans incidentele inkomsten die gerelateerd zijn aan een gerichte uitgave of aanschaf van leermiddelen. Sponsoring biedt dus geen duurzame oplossing zoals middelen voor de aanstelling van personeel. We zien ook dat de tijd die besturen en directeuren in sponsoring steken vaak niet loont, mede omdat er binnen besturen en scholen vaak te weinig continuïteit is om een blijvende sponsorrelatie op te kunnen bouwen.

Een derde maatregelen die besturen nemen om de inkomsten te verhogen is de uitbreiding van doelgroepen. Ongeveer 10% van de besturen is hiermee bezig. Het gaat dan vooral om onderwijs aan peuters en aan volwassenen (bijvoorbeeld inburgeringscursussen). Vooral besturen van kleinere scholen houden zich hiermee bezig. Doel is vaak om een zekere 'massa' te houden, omdat de leerlingenaantallen afnemen en voor een gezonde bedrijfsvoering een bepaald minimum aantal leerlingen nodig is. Welk aantal dat is, hangt sterk af van de wijze waarop het NTC-onderwijs is ingericht. Afwegingen daarbij zijn de omvang van de taak van de leraar (of leraren) en de omvang van de doelgroepen. Vanwege diezelfde afweging hebben enkele besturen juist besloten om het onderwijs aan anderstaligen (Richting 3) te beëindigen. Maatgevend daarbij is de omvang van de groepen.

3.4 **Beperken van de uitgaven**

Veel maatregelen van besturen richten zich op het beperken van de uitgaven. Vaak gaat het om meerdere maatregelen tegelijk.

De belangrijkste maatregel om te bezuinigen ligt in de vermindering van personeelskosten. Scholen deden dit in eerste instantie vooral door het verminderen van het aantal uren coördinatie of door vermindering van niet-lesgebonden taken van leraren. In 2014 meldden we dat dit op ruim 40% van de scholen het geval was. De huidige inventarisatie duidt op ongeveer 30% van de besturen die overgegaan is tot reductie van personeelskosten. Het gaat hier deels om een verdergaande reductie, na de eerste vermindering in 2014. Een deel van de scholen heeft ervoor gekozen om de salarissen van het huidige personeel te verlagen, of bij wisselingen te zoeken naar goedkopere leraren en het inschakelen van onderwijsassistenten en vrijwilligers.

Een tweede mogelijkheid tot bezuinigingen ligt in de organisatie van het onderwijs. De meest genomen maatregel om deze uitgaven te beperken is het vergroten van de omvang van de groepen, dat heeft ongeveer 10% van de scholen gedaan. Verder zijn het verminderen van de lestijd en het betrekken van goedkopere huisvesting de meest voorkomende maatregelen. Er wordt door een aantal scholen ook bezuinigd op uitstapjes en culturele activiteiten. Sommige scholen vragen hiervoor extra geld, ook voor Nederlandse of Vlaamse leerlingen die niet aan het NTC-onderwijs deelnemen (bijvoorbeeld bij Sinterklaas of Koningsdag).

Naast personele en organisatorische ingrepen nemen scholen ook maatregelen om de kosten van leeractiviteiten en leermiddelen te beperken. Veel scholen melden dat ze opnieuw gekeken hebben naar de zogenaamde 'kleine kosten', zoals kopieerkosten.

Daarnaast bezuinigen relatief veel scholen (15%) op leermiddelen of vernieuwing van het leerlingvolgsysteem. Die scholen blijven dan bijvoorbeeld met een verouderde methode werken, of zien er van af aanvullende materialen te bestellen of proberen zich te redden met kwalitatief minder goed lesmateriaal dat op internet vrij verkrijgbaar is. Ook wordt de aanschaf van nieuwe toetsen uitgesteld of geheel gestopt. Enkele scholen melden dat ze de periode van de tijdelijke subsidie juist gebruikt hebben om wat betreft leermiddelen en inventaris up-to-date te zijn, zodat ze ook zonder subsidie nog een tijdje geen last hebben van achterstallig onderhoud en/of niet passend lesmateriaal.

Verder besparen scholen ook op bestuurskosten, voor zover mogelijk, en proberen ze de overheadkosten zoveel mogelijk te beperken. We zien de laatste tijd ook dat besturen meer uitvoerend worden, om de terugloop van uren coördinatie te compenseren.

4 Gevolgen

4.1 Zichtbare gevolgen van de maatregelen

Het lijkt achteraf bezien een voordeel dat veel besturen tijdig in de zomer van 2013 maatregelen hebben genomen, terwijl daarna bleek dat er toch nog tijdelijk over de jaren 2014 tot en met 2016 een beperkt subsidiebedrag beschikbaar kwam. Daardoor konden besturen beter anticiperen op het totaal wegvallen van de subsidie en zich zo beter voorbereiden op de nieuwe situatie per 1 januari 2017. Dit bood tevens kansen om de verhoging van de ouderbijdrage tijdelijk te bevriezen of meer geleidelijk verder te verhogen.

Het meest opvallende effect van de bezuinigingen is het sluiten van scholen en de ingezette daling van het leerlingenaantal in vooral het primair onderwijs. Uit gesprekken met besturen en ouders blijkt dat beide samenhangen met de hogere kosten voor ouders. Er is sprake van een afnemende toegankelijkheid van het NTC-onderwijs voor Nederlandse en Vlaamse leerlingen.

Voor veel NTC-scholen is de bedrijfsvoering lastiger geworden. Dat geldt vooral voor de scholen die de ouderbijdrage niet (voldoende) konden verhogen en die daarom bezuinigingsmaatregelen moesten nemen. Met name de stapeling van maatregelen zet besturen en scholen onder druk. We zien onder andere minder tijd voor coördinatie en lesvoorbereiding, grotere groepen, minder mogelijkheden voor aanschaf van actuele en specifieke leermiddelen. We zien ook voorbeelden waarbij het bestuur meer uitvoerende werkzaamheden op zich neemt, maar waar vervolgens bij vertrek van bestuursleden (de buitenlandpopulatie wisselt frequent van plek) geen opvolging kan worden gevonden omdat de taak te omvangrijk is. Vanwege de vrijwilligheid van de bestuursleden is dit in de toch al fragiele organisatie van het NTC-onderwijs een risico voor de continuïteit en kwaliteit. Sommige scholen sluiten omdat ze geen gekwalificeerd personeel meer kunnen werven. De baan en arbeidsomstandigheden die kleinere NTC-scholen nog kunnen aanbieden zijn niet meer aantrekkelijk. De toegenomen groepsgrootte heeft met name gevolgen voor de differentiatiemogelijkheden. De werkbelasting van leraren is toegenomen, blijkt uit gesprekken die we tijdens schoolbezoeken met leraren en besturen hebben.

Door de grote inzet van de leraren, coördinatoren, directies en besturen en door zorgvuldig beleid van de besturen is het kwaliteitsbeeld van het Nederlands onderwijs van de scholen (die zijn blijven bestaan) gehandhaafd. De kwaliteit staat wel onder druk, al is dit (nog) niet in het aantal toegekende aangepaste toezichtarrangementen ('onvoldoende kwaliteit') zichtbaar. Dit percentage schommelt door de jaren heen bij NTC-scholen rond de 5%. Er is geen duidelijke trend zichtbaar en bovendien gaat het om geringe aantallen.

We zien ook dat scholen ervoor kiezen nog wel door te gaan, maar daarbij niet meer opteren voor aansluiting bij Stichting NOB, omdat niet kan worden voldaan aan de (kwaliteits)eisen van bevoegde leraren, een

schoolplan en een minimaal aantal uren NTC-onderwijs. Daarmee raakt voor leerlingen de aansluiting met het onderwijs in Nederland verder uit beeld. We komen hier op het punt van de verborgen gevolgen.

4.2 **Verborgene gevolgen**

Naast de gevolgen op bestuurs- en schoolniveau zien we ook andere effecten optreden.

Het gaat om meer verborgen gevolgen op stelselniveau. De toegankelijkheid van het NTC-onderwijs en dus beperking van de mogelijkheid van aansluiting met het onderwijs in Nederland is zo'n verborgen effect. We weten niet hoeveel leerlingen geen Nederlands onderwijs in het buitenland volgen, terwijl deze leerlingen dat wel zouden doen bij subsidieverstrekking. Waarschijnlijk is het effect aanzienlijk. Uit gesprekken met scholen en besturen blijkt namelijk dat ouders er steeds vaker voor kiezen hun kinderen selectief aan het Nederlands onderwijs te laten deelnemen, bijvoorbeeld alleen in de periode van groep 3 tot en met 7 (veel schoolsystemen hebben dan de overgang naar het voortgezet onderwijs). Daarnaast zien we dat er een groeiende groep ouders is die wel in de regio van de NTC-school aanwezig is, maar hun kinderen geen Nederlandse lessen (meer) laat volgen. De mogelijkheid om hun kinderen Nederlands onderwijs te laten volgen is altijd een belangrijke overweging geweest voor ouders die zich in het buitenland willen vestigen. Het is niet bekend of afnemende beschikbaarheid van Nederlandse onderwijs een rol speelt bij de keuze om 'naar buiten' te gaan.

Een ander verborgen effect is dat zonder subsidieverstrekking de bereidheid om te willen voldoen aan de regelgeving (subsidievoorwaarden) onder druk staat. De stok achter de deur van 'het moet van Stichting NOB of van de inspectie' (om in aanmerking te komen voor subsidie) is verdwenen. Voor een goede aansluiting met Nederland is ongeveer drie uur NTC-onderwijs per week nodig. Het is voor besturen heel verleidelijk om bij ontbrekende middelen de lestijd terug te brengen of om dan maar niet of beperkter landelijk genormeerde toetsen af te nemen, waardoor de vergelijking met het niveau van het onderwijs in Nederland ontbreekt en de leerdoelen uit zicht raken. Voor leerlingen betekent dit dat de kans op een verminderde aansluiting wordt vergroot.

Het Nederlands onderwijs in het buitenland volgt in hoge mate de ontwikkelingen in de economie. De afgelopen decennia was er sprake van een gestage groei van het aantal leerlingen én scholen. Na de val van het IJzeren Gordijn ontstonden binnen een jaar in veel hoofdsteden van het voormalige Oostblok nieuwe NTC-scholen. In Afrika en Azië zien we nu scholen ontstaan van Nederlanders die in de dienstverlening en agro- en bio-industrie werkzaam zijn. Soms leiden economische ontwikkelingen tot daling van het leerlingenaantal of sluiting van scholen. Het aantal en de omvang van de Shell-scholen fluctueert met de olieprijs. Na natuurrampen (zoals de aardbeving in Nepal) en aanslagen (Bangladesh) is er vaak een plotselinge terugloop van het leerlingenaantal. Kortom, het Nederlandse scholenveld in het buitenland kent grote fluctuaties. NTC-scholen hielden buffers aan om in minder goede economische tijden te kunnen overleven. Met het slinken van de inkomsten en interen op de reserves is deze flexibiliteit aan het verdwijnen, waardoor scholen eerder 'omvallen'.

De mogelijkheden voor bekostiging van de professionalisering van leraren zijn sterk afgenomen. Vanwege de afgenomen instellingssubsidie heeft Stichting NOB ervoor gekozen het reisbeleid aan te passen. Stichting NOB komt beperkter en voornamelijk alleen nog op verzoek naar scholen. Dat betekent dat de meeste dienstverlening van Stichting NOB voor veel NTC-scholen alleen nog op afstand plaatsvindt.

We zien ook dat de deelname aan de jaarlijkse bijscholing van Stichting NOB verminderd is met ongeveer 30%, zie de tabel. Dat betekent dat minder leraren hun kennis up-to-date kunnen houden.

Aantal deelnemers Bijscholing NOB

jaar	aantal deelnemers
2012	253
2013	273
2014	181
2015	200
2016	193
2017	195 (schatting)

Besturen betaalden eerder vaak deels de kosten. Stichting NOB probeert de kosten van de bijscholing zo laag mogelijk te houden, onder andere door een efficiëntere indeling van het jaarlijkse bijscholingsmoment.

In verband met het sluiten van scholen heeft ook de inspectie haar bezoekbeleid aangepast. Zeer kleine scholen (met minder dan 10 leerlingen) worden niet meer bezocht. Dit geldt ook voor scholen die binnen één of twee jaar gaan sluiten, tenzij er nog gereede kansen bestaan op een doorstart. De kwaliteitseisen zijn wel gehandhaafd, omdat de aansluiting op het onderwijs in Nederland hoofddoel blijft van het Nederlands onderwijs in het buitenland.

Bijlage 1: Het Vlaamse perspectief 5

Vlaanderen en Nederland hebben een lange traditie van samenwerking op het gebied van taal, cultuur en onderwijs, bijvoorbeeld in de vorm van de Taalunie.

In de jaren 80 en 90 van de vorige eeuw bleek het 'grensverkeer' tussen Nederland en België toe te nemen. Daarom is in 1991 het 'Herenakkoord' tussen ministers Ritzen en Coens gesloten betreffende de toegankelijkheid van leerlingen en studenten tot de wederzijdse onderwijssystemen.

Een actualisering van dat akkoord inzake deze onderwijssamenwerking was nodig nadat in Vlaanderen onrust was ontstaan over een 'oranje golf' aan Nederlandse studenten die naar Vlaamse instellingen zouden afzakken na de hervorming van de studiefinanciering in hun land. De tweede aanleiding was het besluit van de Nederlandse regering om het subsidiebedrag per leerling af te schaffen.

Vijfentwintig jaar na het 'Herenakkoord' tussen Vlaanderen en Nederland vernieuwden en bezegelden de Vlaamse minister van Onderwijs, Hilde Crevits, en haar Nederlandse collega, Jet Bussemaker, op 30 mei 2016 in het 'Damesakkoord' daarom de onderlinge samenwerking. In het Damesakkoord is opgenomen dat de Nederlandse overheid jaarlijks een enveloppe van € 330.000,- aan de NOB ter beschikking stelt en dat de Vlaamse en Nederlandse overheid in overleg met de NOB beslissen hoe deze enveloppe kan worden ingezet voor de versterking van de kwaliteit van het onderwijs in de scholen aangesloten bij de NOB.

Tot dusver beperkt het Damesakkoord zich enkel tot een deels herstel van de wederkerigheid die is afgesproken in het eerdere Herenakkoord. Deze beweegreden heeft nu fond weinig of niets te maken met het versterken van het aanbod aan Nederlandse taal en Nederlandse en Vlaamse cultuur. Er wordt ons inziens politiek teveel gefocust op de kosten van het versterken van het moedertaalonderwijs, terwijl er op middellange termijn vooral sprake is van een opbrengst.

5 De tekst in deze bijlage is aangeleverd door stichting Vlamingen in de Wereld, een belangenorganisatie voor Vlamingen die in het buitenland (willen) wonen, leven en werken.

Het belang van moedertaalonderwijs

Mondiaal kent het internationaal denken en doen een steeds groter gewicht. Steeds meer Vlamingen en Nederlanders verhuizen naar het buitenland. Echter, definitief is een internationale verhuizing anno 2017 echter zelden. Vele expats keren terug naar het vaderland, vaak met opgroeiende kinderen.

Daarom pleiten we voor het versterken van het aanbod aan Nederlandse taal en Vlaamse/Nederlandse cultuur voor leerplichtige kinderen van Vlaamse en Nederlandse expats. Zonder ondersteuning dreigen deze meertalige en internationaal georiënteerde jongeren het moeilijk te hebben om bij hun terugkeer door te stromen naar het Vlaams/Nederlands onderwijs, en dreigen ze af te haken van de Vlaamse/Nederlandse samenleving. Het zal bovendien expats in spé afschrikken voor een buitenlandse ervaring.

Het is voor de respectievelijke overheden ook een investering. Een kind dat met zijn ouders emigreert, kost gedurende zijn afwezigheid de overheid niets. Bij taalachterstand bij terugkeer lopen die kosten vaak wel exponentieel op, omdat het kind extra begeleiding nodig heeft om de achterstand in te lopen. Waarom het kind niet ondersteunen in het buitenland en er zo op termijn een waardevolle internationale burger van te maken?

Moedertaalonderwijs in de Nederlandse taal en cultuur in het buitenland verzekert Vlaanderen en Nederland van een generatie jongeren die voorbereid is om de culturele mobiliteit te borgen die nodig zal blijken in de superdiverse maatschappij van morgen. Het draait om meer dan enkel de toegang tot het moedertaalonderwijs, het gaat ook om het versterken van het aanbod aan Nederlandse taal en Nederlandse en Vlaamse cultuur voor leerplichtige kinderen van expats en het aanbod van een ware cultuurmodule.

Enerzijds is een generatie die opgegroeid is in een geest van culturele mobiliteit een waarborg voor het maatschappelijk project van onze toekomst. Anderzijds – en misschien is dit nog belangrijker – is een opleiding voor kinderen van expats die begint bij het veilig verankeren in de geborgenheid van een moedertaal en thuiscultuur, ook een waarborg voor het welzijn van die kinderen, een waarborg tegen het ontreddende kosmopolitische zwerven dat het zelfvertrouwen en het vertrouwen in de wereld ondergraaft. Het komt dus ook het psychische en emotionele welzijn van de kinderen en jongeren ten goede.

Het is een illusie dat de huidige generatie het kan stellen zonder de psychisch geruststellende ervaring van geborgenheid in een eigen taal en cultuur. Deze jongeren, opgeleid in een hedendaags postmodern interculturalisme, geworteld in hun eigen taal en cultuur en met empathisch vermogen, zijn belangrijk. Kortom, ze drijven op de dynamiek van culturele mobiliteit.

Deze generatie jongeren effent het pad voor onze cultuur én voor onze economie. Zij zorgen mee voor de directe zichtbaarheid van Vlaanderen en Nederland in het buitenland en dat blijft absoluut noodzakelijk als we Nederland en Vlaanderen 'in de markt willen zetten'.

Vlaamse inzet:

De aandacht voor de Vlaamse cultuur in de buitenlandse Nederlandstalige curricula is belangrijk. Idealiter wordt er meer dan nu aandacht besteed aan een Vlaams curriculum voor onderwijs op afstand in combinatie met het Nederlands onderwijs op locatie. Het warm water moet niet uitgevonden worden, wel dient er ingezet te worden op een behoud van de intense samenwerking met Nederland.

Dat buitenland is essentieel voor Vlaanderen. Meer en meer beslissingscentra en hoofdzetels van multinationals met vestigingen in Vlaanderen zijn elders in de wereld gevestigd. Vlaanderen is ook een exportnatie en daarom afhankelijk van de bereidheid van Vlamingen om naar het buitenland te vertrekken. Het is cruciaal voor de positie van Vlaanderen dat er daar ook Vlamingen – expats dus – aan de slag zijn en blijven. Eén van de voornaamste overwegingen om al dan niet te vertrekken naar het buitenland is de toekomst van de kinderen: kunnen ze daar Nederlandstalig onderwijs volgen en kunnen ze bij terugkeer naar Vlaanderen vlot aansluiten in een Vlaamse school. Wat op dit punt voor Vlaanderen geldt, geldt ook voor de Nederlandse situatie.

Bijlage 2: Nederlands onderwijs buitenland en het toezicht

Vormen

Het Nederlands onderwijs in het buitenland kent drie vormen, die zowel het basisonderwijs als het voortgezet onderwijs kunnen omvatten:

- Dagscholen
- Scholen voor Nederlandse taal en cultuur (NTC-scholen)
- Onderwijs op afstand

Dagscholen

In een beperkt aantal landen bestaan Nederlandse dagscholen: scholen voor basisonderwijs en/of voortgezet onderwijs. Het betreft in totaal ongeveer twintig scholen met op 1 oktober 2016 in totaal 2.612 leerlingen (21% van het totaal).

Het zijn scholen met Nederlandse of Vlaamse leerkrachten en een Nederlands lesprogramma. Zij richten zich wat betreft het basisonderwijs op de kerndoelen, zoals die ook voor alle scholen in Nederland gelden. Tegenwoordig wordt op deze scholen naast Nederlands vaak ook een deel van het onderwijs in het Engels aangeboden, bijvoorbeeld in de vorm van het International Primary Curriculum.

De dagscholen voor voortgezet onderwijs in het buitenland richten zich op het behalen van een diploma met name het Staatsexamen. Deze scholen beperken zich tot VWO, HAVO en VMBO-t en kennen geen beroepsgerichte leerwegen. Vanuit het dagonderwijs stappen leerlingen soms ook over naar het internationale IB-programma (International Baccalaureate).

Scholen voor Nederlandse Taal en Cultuur (NTC-scholen)

Het ruime merendeel van de Nederlandse scholen in het buitenland wordt gevormd door de NTC-scholen. Het zijn meestal scholen die onder een klein (vrijwilligers-)bestuur vallen dat door ouders is opgericht, met één of twee locaties. Het betreft in totaal 173 scholen met op 1 oktober 2016 in totaal 8.514 leerlingen (67% van het totaal). Voor NTC-scholen geldt het referentiekader voor Nederlandse taal. Het gaat bij de po-scholen om basiskennis en -vaardigheden die op niveau 1F door iedereen aan het eind van de basisschool moeten zijn bereikt. Bij de vo-scholen gaat het om niveau 2F en 3F.

Het onderwijs omvat uitsluitend lessen in de Nederlandse taal en cultuur, die gegeven worden door Nederlandse en soms door Vlaamse docenten. Kinderen volgen deze lessen 2,5 tot 3 uur per week, naast hun reguliere schoollessen. Dat betekent dat de lessen in de meeste gevallen na schooltijd of in het weekend worden gegeven. Op een beperkt aantal locaties is het NTC-onderwijs geïntegreerd in het programma van de (internationale) dagschool.

NTC-scholen zijn niet eenvoudig onder één noemer te vangen. Zo heb je NTC-scholen met 200 leerlingen, maar ook met tien leerlingen. Er zijn

scholen die vooral 'expat'-kinderen in huis hebben, die na enige jaren weer naar een ander land verhuizen, en NTC-scholen van ouders die al langere tijd in het land wonen en daar graag willen blijven. Ook mengvormen komen veelvuldig voor. Sommige scholen zijn gehuisvest in een mooi schoolgebouw, waar ze voldoende materialen ter beschikking hebben, en opbergmogelijkheden, andere scholen moeten op zaterdagochtend met kratten materiaal de dagschool in waar ze een lokaal hebben gehuurd.

Afstandsonderwijs

Nederlands onderwijs op afstand wordt aangeboden door zeven bij Stichting NOB aangesloten partijen. Het aantal leerlingen per 1 oktober 2016 is 1.559 (12% van het totaal).

Deze partijen bieden gedeeltelijke of complete lespakketten PO en/of VO en contact door Nederlandse docenten. Zij richten zich vooral op gezinnen die ergens wonen waar geen school in de buurt is, of voor gezinnen die langere tijd op reis zijn. Met de pakketten kunnen ouders hun kinderen zelf les geven, met ondersteuning op afstand door de docenten.

De inspectie ziet op de instellingen voor afstandsonderwijs toe door de instelling in Nederland te bezoeken. De vigerende toezichtkaders voor de Nederlandse scholen in het buitenland zijn – met enkele aanpassingen - voldoende toepasbaar op de instellingen voor afstandsonderwijs. Naast de resultaten kijkt de inspectie ook naar de wijze waarop het leren van de leerlingen wordt ondersteund vanuit Nederland. Bevraging van ouders en leerlingen maakt deel uit van het onderzoek.

Doelgroepen

De leerlingen op de Nederlandse scholen in het buitenland hebben meestal grote verschillen in taalniveau. Voor het primair onderwijs worden op de NTC-scholen op basis van die taalniveaus drie groepen leerlingen (Richtingen⁶) onderscheiden. Deze richtingen geven de doelgroepen aan van het Nederlands onderwijs in het buitenland:

Richting 1: een leerling die thuis overwegend Nederlands spreekt (met daarnaast mogelijk andere talen). Deze leerling heeft het niveau van leeftijdgenoten in Nederland, al kan de woordenschat en het schriftelijk taalgebruik nog wel verschillen, en zal als hij 12 is tenminste het referentieniveau 1F beheersen.

Richting 2: een leerling die thuis overwegend een andere taal dan Nederlands spreekt. Deze leerling heeft een achterstand van maximaal 2 jaar op leeftijdgenoten in Nederland en zal als hij 14 is het referentieniveau 1F beheersen.

Richting 3: een leerling die vrijwel geen Nederlands spreekt en dit als nieuwe taal moet leren. Deze leerling heeft een achterstand van meer dan twee jaar op leeftijdgenoten in Nederland. Of en wanneer de leerling het referentieniveau 1F beheerst, verschilt per individuele leerling.

⁶ Deze indeling is ontleend aan de indeling die de NOB hanteert.

Richting 1 en Richting 2 zijn de meest voorkomende onderwijstypen in het primair onderwijs, Richting 3 komt veel minder vaak voor.

In het voortgezet onderwijs wordt dit onderscheid minder strak gehanteerd, en wordt meer expliciet over (examen)doelen gesproken in plaats van over richting, waarbij de invulling van het onderwijs afhankelijk is van de wensen en mogelijkheden van de leerling. Grofweg zijn er drie mogelijkheden: onderwijs dat leerlingen voorbereidt op (terugkeer naar) het Nederlandse onderwijs, onderwijs dat gericht is op het behalen van een certificaat voor het vak Nederlands in een internationaal curriculum zoals het IB en IGCSE, en als derde groep onderwijs waarbij het bijhouden van het Nederlands centraal staat en het bereiken van een zo hoog mogelijk niveau van mondelinge en schriftelijke taalvaardigheid. Deze laatste groep werkt vaak toe naar een van de niveaus van het Certificaat Nederlands als Vreemde Taal (CNaVT), die op bepaalde niveaus toegang geven tot het hoger onderwijs in Nederland.

Terugkeeronderzoek

Begin 2012 heeft de inspectie een onderzoek gepubliceerd over de aansluiting van leerlingen die terugkeren naar Nederland en die in het buitenland een Nederlandse school hebben bezocht. Uit het onderzoek blijkt duidelijk dat het merendeel van de teruggekeerde leerlingen, zowel in het primair onderwijs als in het voortgezet onderwijs, op niveau zit en zonder vertraging kan instromen op de scholen in Nederland. Dat geldt zowel voor leerlingen die volledig Nederlands dagonderwijs hebben gevolgd, als voor leerlingen die NTC-onderwijs hebben gevolgd in combinatie met internationaal onderwijs. Het merendeel van de teruggekeerde leerlingen stroomt bovendien zonder extra hulp, dus op eigen kracht in. Ongeveer een kwart krijgt een korte periode of gedurende het eerste jaar van terugkeer enige vorm van ondersteuning. Als leerlingen vertraging oplopen, betreft dit vaak de Nederlandse woordenschat.

Toezicht op Nederlandse scholen buitenland

Het inspectietoezicht op de Nederlandse scholen in het buitenland volgt in grote lijnen de ontwikkelingen die er in het toezicht in Nederland hebben plaatsgevonden. Zo zijn de gehanteerde toezichtkaders voor het buitenland afgeleid van de kaders die we in Nederland gebruiken. De wijze waarop de leerresultaten van een Nederlandse school in het buitenland wordt beoordeeld is afgeleid van de wijze van opbrengstbeoordeling die we in Nederland toepassen, zij het dat vanwege de diversiteit van onderwijs- en taalachtergronden vooral naar de behaalde leerwinst van leerlingen wordt gekeken.

We houden daarbij rekening met de specifieke context. Zo verwachten wij niet dat NTC-scholen die drie uur per week les geven een uitgebreid zorgsysteem op hun school in stand kunnen houden, of als het NTC-onderwijs is geïntegreerd in het dagonderwijs is de dagschool doorgaans verantwoordelijk voor de veiligheidsbeleving van de leerlingen.

Anders dan in Nederland is er bij de Nederlandse scholen in het buitenland in mindere mate sprake van individuele toezichttrajecten, waarbij toezicht volledig op maat wordt gesneden. Dat is eenvoudigweg gezien de afstanden nauwelijks haalbaar. Scholen die met kwaliteitsproblemen kampen krijgen een aangepast arrangement en in dat geval maken we afspraken met het bestuur over verbeterpunten en komen we na twee jaar voor een vervolfbezoek. Eventueel vindt tussentijds rapportage of overleg plaats,

bijvoorbeeld wanneer vertegenwoordigers van het bestuur en/of van de school in Nederland zijn tijdens de bijscholingsdagen van Stichting NOB. Stichting NOB ondersteunt deze scholen vaak intensiever. Scholen die voldoende kwaliteit leveren krijgen eenmaal per vier jaar bezoek van de inspectie.

Geraadpleegde bronnen

Jaarplan 2017, NOB

Nederlands onderwijs in het buitenland, Effecten van de beëindiging van de subsidieverstrekking op de kwaliteit en beschikbaarheid, Nijmegen, oktober 2015

Staat van het Nederlands Onderwijs Buitenland 2015/2016, NOB, april 2016

Staat van het Nederlands Onderwijs Buitenland 2016/2017, NOB, april 2017

Stand van zaken Nederlands Onderwijs buitenland, kwaliteit en ontwikkelingen, Inspectie van het Onderwijs, januari 2015

Terug in Nederland, Inspectie van het Onderwijs, januari 2012